

PAPER DETAILS

TITLE: Endülüs'lü İbn Zeydûn'un Siirlerinde Dönemin Sosyal Hayati

AUTHORS: Halil AKÇAY

PAGES: 139-150

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/402988>

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

2017/3

yıl: 8 cilt: VIII sayı: 18

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
ŞIRNAK UNIVERSITY JOURNAL OF DIVINITY FACULTY
2017/3 Cilt/Volume: VIII Sayı/Number: 18
ISSN 2146-4901

Bu dergi **EBSCO** Host Research Database veri indeksi tarafından izlenmekte,
ASOS, İSAM, Akademik Dizin ve **TÜBİTAK-ULAKBİM** Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı tarafından taranmaktadır.

Sahibi/Owner

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adına Prof. Dr. Abdülaziz HATİP

Yazı İşleri Müdürü/Editor in Chief

Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ

Editör/Editor

Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜL

Editör Yard./Co-Editors

Yrd. Doç. Dr. A. Yasin TOMAKİN - Arş. Gör. Mustafa YILDIZ

Yayın Kurulu/Editorial Board

Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜL

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yasin TOMAKİN

Yrd. Doç. Dr. Fevzi RENÇBER

Yrd. Doç. Dr. İbrahim BAZ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet BAĞIŞ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nurullah AKTAŞ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sait UZUNDAĞ

Yrd. Doç. Dr. Muammer ARANGÜL

Yrd. Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Ömer Ali YILDIRIM

Yrd. Doç. Dr. Yaşar ACAT

Arş. Gör. İsmet TUNÇ

Arş. Gör. Mustafa YILDIZ

Öğr. Gör. Enes VELİ

Redaksiyon / Redaction

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yasin TOMAKİN

Baskı/Publication

Grafik Tasarım: DÜZEY AJANS 0212 417 92 92

Baskı

İLBEY MATBAA

Basım Tarihi / Publishing Date

Aralık 2017 / December 2017

Yönetim Yeri/Administration Place

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mehmet Emin Acar Yerleşkesi, 73000 Merkez/Şırnak

Tel:+90 486 518 70 75 Faks: +90 486 518 70 76

e-mail: suifdergi@gmail.com

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi hakemli bir dergi olup yılda üç sayı olarak yayımlanır. Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları yayıncı kuruluşa ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz.

Bu Sayının Hakemleri / Academic Referees of This Issue

Prof. Dr. Abdulkadir EVGİN, Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.
Prof. Dr. Abdürrezzak TEK, Uludağ Ü.
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Marmara Ü.
Prof. Dr. Nurettin TURGAY, Dicle Ü.
Doç. Dr. Abdulcebbar KAVAK, Ağrı İbrahim Çeçen Ü.
Doç. Dr. Abdurrahim ALKIŞ, FSM Ü.
Doç. Dr. Enver ARPA, Ankara Sosyal Bilimler Ü.
Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ, Şırnak Ü.
Doç. Dr. İbrahim PAÇACI, Aksaray Ü.
Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK, Harran Ü.
Doç. Dr. Murat SULA, Karadeniz Teknik Ü.
Doç. Dr. Mustafa ÖZKAN, Yıldırım Beyazıt Ü.
Doç. Dr. Mustafa ŞENTÜRK, Trakya Ü.
Doç. Dr. Yahya SUZAN, Dicle Ü.
Yrd. Doç. Dr. Abdullah Taha İMAMOĞLU, Trakya Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ABDÜLHADİOĞLU, Mardin Artuklu Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKBAŞ, Mardin Artuklu Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜL, Şırnak Ü.
Yrd. Doç. Dr. Beşir ÇELİK, Hakkari Ü.
Yrd. Doç. Dr. Emin CENGİZ, Şırnak Ü.
Yrd. Doç. Dr. Emrullah ÜLGEN, Bingöl Ü.

Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZÇELİK, Mardin Artuklu Ü.
Yrd. Doç. Dr. Fuat KARABULUT, Atatürk Ü.
Yrd. Doç. Dr. Hacı ÖNEN, Dicle Ü.
Yrd. Doç. Dr. Harun YILMAZ, Marmara Ü.
Yrd. Doç. Dr. Huzeyfe ÇEKER, Necmettin Erbakan Ü.
Yrd. Doç. Dr. Kasım ERTAŞ, Şırnak Ü.
Yrd. Doç. Dr. Kutbettin EKİNCİ, Mardin Artuklu Ü.
Yrd. Doç. Dr. M. Fatih DUMAN, Akdeniz Ü.
Yrd. Doç. Dr. M. Şükrü ÖZKAN, Şırnak Ü.
Yrd. Doç. Dr. Mazhar TUNÇ, Hakkari Ü.
Yrd. Doç. Dr. Mehmet SALMAZZEM, Muş Alparslan Ü.
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Zülfi CENNET, Bingöl Ü.
Yrd. Doç. Dr. Osman Nuri KARADAYI, Karadeniz Teknik Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ömer Ali YILDIRIM, Şırnak Ü.
Yrd. Doç. Dr. Süleyman GÜR, Karadeniz Teknik Ü.
Yrd. Doç. Dr. Şükrü AYDIN, Batman Ü.
Yrd. Doç. Dr. Yaşar ACAT, Şırnak Ü.
Yrd. Doç. Dr. Zeki TAN, Iğdır Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ercan ALKAN, Marmara Ü.
Dr. Duran EKİZER, Ankara Ü.

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Abdülbaki GÜNEŞ, Yüzüncü Yıl Ü.
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, İstanbul Ü.
Prof. Dr. Baki ADAM, Ankara Ü.
Prof. Dr. Bünyamin SOLMAZ, Necmettin Erbakan Ü.
Prof. Dr. Cengiz GÜNDOĞDU, Atatürk Ü.
Prof. Dr. Hamdi GÜNDOĞAR, Adıyaman Ü.
Prof. Dr. Harun YILDIZ, Samsun Ondokuz Mayıs Ü.
Prof. Dr. Hülya KÜÇÜK, Necmettin Erbakan Ü.
Prof. Dr. İsmail TAŞ, Necmettin Erbakan Ü.
Prof. Dr. Mehmet Ali KIRMAN, Çukurova Ü.
Prof. Dr. Mehmet Bahaüddin VAROL, Aksaray Ü.
Prof. Dr. Nihat YATKIN, Atatürk Ü.
Prof. Dr. Nuh ARSLANTAŞ, Marmara Ü.
Prof. Dr. Ömer ÇELİK, Marmara Ü.
Prof. Dr. Seyit AVCI, Ömer Halisdemir Ü.
Prof. Dr. Şamil DAĞCI, Ankara Ü.
Doç. Dr. Abdülmecit İSLAMOĞLU, Ankara Ü.
Doç. Dr. Ali Osman KURT, Ankara Sosyal Bilimler Ü.
Doç. Dr. Mehmet ÇİÇEK, Kocaeli Ü.

Endülüs’lü İbn Zeydün’un Şiirlerinde Dönemin Sosyal Hayatı*

Halil AKÇAY**

Özet

İbn Zeydün, hicri 5., miladi 11. yüzyılda Endülüs’te Mulûkut’-tavâif döneminde yaşamış bir şair ve ediptir. Ayrıca iki emirlikte kâtiplik, elçilik, vezirlik, başvezirlik gibi yüksek düzeyde görevlerde bulunmuş bir devlet adamıdır. Bunların yanında tefsir, hadis, fıkıh, tarih, coğrafya gibi dinî ve sosyal alanlarda muhtelif ilimlerle meşgul olmuştur. İbn Zeydün’un şiirleri akıcılık, lirizm ve ahenk yönüyle doğulu-batılı birçok şair için ilham kaynağı olmuştur. Özellikle onun aşk temalı şiirleri, içten, samimi ve etkili olma özellikleri sayesinde edebî çevrede hayranlık uyandırmıştır. Bunun yanında tabiat ve tasvir de şairin başarılı kabul edildiği konulardır. Bu yüzden İbn Zeydün, “tabiat ve aşk şairi” olarak kabul edilmiştir. Onun şiirlerinde klasik Arap şiiri formunun yeni bir yüzü vardır. Bu özelliğiyle neo-klasik şairlerden sayılmıştır. Bütün bunlara ek olarak İbn Zeydün’un şiirleri, sosyal zümreler, giyim, kuşam, ziynet, temizlik, hapis hayatı ve eğlence hayatı gibi Endülüs sosyal hayatına dair önemli ipuçlar barındırmaktadır. Bu makalede İbn Zeydün’un hayatından kısaca bahsedilmiş, Endülüs’te genel olarak sosyal hayat özetlenmiş ve İbn Zeydün’un şiirinde yer alan Endülüs sosyal hayatına dair enstrümanlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İbn Zeydün, Endülüs, şiir, sosyal hayat.

The Social Life in the Poem of Andalusian Ibn Zaydoun

Abstract

Ibn Zaydoun is a poet and author who lived during the Mulûku’-Tavâif period in Andalusia in the Hijri 5th, Miladi 11th century. He is also a high-ranking statesman in two emirates, such as clerics, embassies, vizieres, and prime ministers. Besides these, he has been engaged in various sciences in religious and social fields such as tafsir, hadith, fiqh, history, geography. Ibn Zaydoun’s poetry has inspired many eastern-western poets in terms of fluency, lyricism and harmony. Especially his love-oriented poems have inspired the literary environment thanks to their sincere, sincere and influential qualities. On the other hand, nature and portrayal are the subjects in which the poet is considered successful. Therefore, Ibn Zaydoun was accepted as “nature and love poet”. In his poems there is a new face of the classical Arab poetic form. With this feature, his poet, is considered to be a neo-classical poet. In addition to all these, Ibn Zaydoun’s poems have important clues about the social life of Andalus such as social groups, clothing, dress, jewelery, cleanliness, imprisonment and entertainment life. This article briefly mentioned the life of Ibn Zaydoun, summarized in general social life in Andalusia and handled instruments in his poem about the social life of Andalusia.

Keywords: Ibn Zaydun, Andalusia, poem, social life.

* Bu makale, “Endülüslü Edip ve Şair İbn Zeydün ve Divanı” adlı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Dr., Dicle Ü., İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Beleşatı A. B. D.
halilakcay@hotmail.com

Giriş

Nesebi ve künyesiyle birlikte tam adı Ebu'l-Velid Ahmed b. 'Abdillâh b. Ahmed b. Gâlib b. Zeydün el-Endelusi el-Kurtubi' el-Mahzûmî¹ olan İbn Zeydün, h. 394 yılının başlarında, m. 1003 yılının sonlarında Kurtuba'nın Rusâfe semtinde dünyaya gelmiştir.² O, Endülüslü'nün Mulûku't-tavâif döneminde iki ayrı emirlikte dört ayrı emir yönetiminde çalışmış bir devlet adamıdır. Bu süreçte elçilik, kâtiplik, vezirlik gibi idari görevlerde bulunmuştur. Ayrıca İbn Zeydün, Endülüslü'nün en büyük şair ve ediplerinden biridir. Hem baba hem anne tarafından yüksek düzeyde görevler almış seçkin bir aileye mensuptur.³

İbn Zeydün, temel İslam ilimlerinin yanında, tarih, coğrafya, felsefe ve tıp ilimleriyle de meşgul olmuştur. Tarih alanında günümüze ulaşmayan *et-Tebyîn fî hulefâi Beni Umeyye bi'l-Endelus* adlı bir eserinden de söz edilmektedir.⁴ Şairin şöhret bulduğu alan ise edebiyat alanıdır.

İbn Zeydün'un, kendi döneminde gelişen siyasi olaylara kayıtsız kalmadığı hatta aktif bir şekilde rol almıştır.⁵ Bundan dolayı onun, Cehveriler'in ayaklanmasında ön saflarda yer aldığı, yönetimi ele geçirmelerinde öncülük ettiği de belirtilmiştir.⁶

İbn Zeydün, Endülüslü'nün önemli kadın şairlerinden ve Halife el-Mustekfi-Billâh'ın (ö. 416/1025) kızı⁷ Vellâde'ye (ö. 484/1091) aşık olmasıyla adı ön plana çıkmıştır.⁸ Sevgi ve

- 1 el-Feth b. Hâkân, *Kalâidu'l-'ikyân*, Mektebetu'l-menâr, (Ürdün 1989), s. 209; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zemân*, İhsân 'Abbâs (Thk.), Dâru Sâdır, (Beyrut 1994), I/139; Hayruddîn ez-Zirikli, *el-A'lâm*, 15. Baskı, Dâru'l-'ilmi li'l-melâyin, (Beyrut 2002), I/158; es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, Ahmed el-Arnâût, Turki Mustafâ (Thk.), Dâru ihyâi't-turâsi'l-Arabî, VII/56; Brockelmann, *Târihu'l-edebi'l-Arabî*, 'Abdulhalim en-Neccâr (Çev.), 3. Baskı, Dâru'l-ma'ârif, (Kahire), V/137.
- 2 İbn Nubâte, *Serhu'l-'uyûn fî şerhi risâleti İbn Zeydün*, s. 16; ez-Zirikli *el-A'lâm* I/158; İbn Beşkuvâl, *es-Sila*, 2. Baskı, Mektebetu'l-Hâncî, (Kahire 1994), s. 252.
- 3 İbn Beşkuvâl, *es-Sila* s. 252, 494; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân*, I/139; İbn Zeydün, *Divânu İbn Zeydün resâiluhu ahhârûhu şi'ru'l-melikeyn*, Kâmil Kilânî, 'Abdurrahmân Halife (Thk.), Mustafâ el-Bâbâ el-Halebi ve evlâduh, (Mısır 1932), s. 152.
- 4 Ebu'l-'Abbâs Ahmed et-Tilimsânî el-Makkari, *Nefhu't-tib min gusni'l-Endelusi'r-ratib*, İhsân 'Abbâs (Thk.), Dâru Sâdır, (Beyrut), I/332, III/182.
- 5 'Inân, *Devletu'l-İslâm fi'l-Endelus (el-'asru's-sânî)*, s. 20-21; August Cour, "İbn Zeydün", *İA*, 5/2. Cilt, MEB, (Eskişehir 1997), 837.
- 6 İbn Bessâm 'Alî eş-Şenterini, *ez-Zahîre fî mehâsini ehli'l-Cezîre*, İhsân 'Abbâs (Thk.), (Beyrut) Dâru's-sakâfe, I/336-337.
- 7 İbn Bessâm, *ez-Zahîre*, I/429; İbn Beşkuvâl, *es-Sila*, s. 657; el-Makkari, *Nefhu't-tib*, IV/205.
- 8 el-Makkari, *Nefhu't-tib*, IV/ 209; Feth b. Hâkân, *Kalâidu'l-'ikyân*, s. 225.

aşkla başlayan yakınlaşmadan sonra bir takım sebeplerden dolayı⁹ aralarında ayrılık vuku bulmuştur¹⁰ İbn Zeydün'un Vellâde ile münasebeti, İbn Zeydün'un edebî ve siyasi hayatını fazlasıyla etkilemiştir. Aşkla başlayan ve ayrılık ile biten bu ilişki, İbn Zeydün'un iç dünyasını derinden etkilerken, edebî yönden çok zengin ve güçlü şiirler yazmasına ve aşk şiirlerinde onu seçkin bir konuma çıkarmasını sağlamıştır.

İbn Zeydün'u saraydan uzaklaştırmak için fırsat arayan onun siyasette ve aşktaki rakipleri, İbn Zeydün'un Endülüs Emevî halifelerinden el-Mustekfî-billâh'ın kızı Vellâde'nin meclisine sık sık gitmesinin ardında, Emevîler'i tekrar iş başına getirmeyi amaçlayan bir plan olduğunu iddia etmişlerdir.¹¹ Bu yüzden Kurtuba emîri Ebu'l-Hazm tarafından hapse atılmıştır.¹² İbn Zeydün, hükümdarı, haksızlığa uğradığına inandırmak ve kendisini affetmek için ona risaleler ve şiirler yazmıştır.¹³ Ancak bunlar fayda etmeyince hapisten firar etmiştir.¹⁴ Kurtuba'dan ayrılıp İşbiliye'ye gitmiştir.¹⁵ İbn Zeydün, Kurtuba yönetiminde olduğu gibi 'İşbiliye yönetiminde de vezirlik, kâtiplik ve elçilik görevlerinde bulunmuştur.¹⁶ Fesahatı ve belagatı sayesinde sadece idari görevlerinde değil eğlence ve diğer özel meclislerinde de zamanla emîr el-Mu'tazid'in (ö. 461/1068) en çok güvendiği ve ona en yakın kimselerden olmuştur.¹⁷

İbn Zeydün, İşbiliye'de kaldığı sürede siyasi rakiplerinin verdiği huzursuzluklar haric, her zaman yüksek konumunu muhafaza etmiş, özellikle el-Mu'temid döneminde refah ve huzur içinde yaşamıştır.¹⁸ İbn Zeydün, bir hastalık neticesinde 15 Receb 463/18 Nisan 1071'de İşbiliye'de vefat etmiş,¹⁹ görkemli bir törenle defnedilmiştir.²⁰

İbn Zeydün'un edebî yetkinliği, belagat ve fesahatı hem şiirde, hem nesirde görülmekte ve Arap edipleri içerisinde hem nesirde hem şiirde söz sahibi ender kişilerden biri olduğu belirtilmektedir.²¹ O, edebi tabirleri, sanatsal yaratıcılığı, akıcı üslubu ve tasvirleri bakımından Endülüs şiirinin zirvesinde yer alır.²²

İbn Zeydün'un şiir türleri gazel, medih, mersiye, özlem, ihvaniyyât, şarap, tasvir, tehdit, hiciv gibi türlerdir. Bunun yanı sıra İbn Zeydün'un, *mutayyarât* denilen ve kuş türleri etrafında karşılıklı söylenen bir şiir türünün de mucidi olduğu belirtiliyor.²³ İbn Zeydün, tabiat tasvirleri, gazel ve mersiye türü şiirlerde usta kabul edilirken, methiyelerde ise onu bu başarıyı yakalayamadığı görüşü hâkimdir. Kısa şiirleri ise ahenk ve akıcılığı açısından çok beğenilmiştir.²⁴

9 İbn Nubâte, *Serhu'l-uyûn*, s. 23.

10 İbn Beşkuvâl, *es-Sıla*, s. 657.

11 Er, "İbn Zeydün", s. 464.

12 İbn Bessâm, *ez-Zahîre*, I/338; Er, "İbn Zeydün", s. 464-465; Cour, s. 837-838.

13 es-Safedî, *el-Vâfi*, VII/56-57.

14 es-Safedî, *el-Vâfi*, VII/59.

15 İbn Bessâm, *ez-Zahîre*, I/339; Muhammed 'Abdullâh 'Înân, *Terâcim İslâmiyye Şarkıyye ve Endelusiyye*, 2. Baskı, Mektebetu'l-Hânicî, (Kahire 1970), 212.

16 Şavki Dayf, *İbn Zeydün*, s. 27.

17 İbn Bessâm, *ez-Zahîre*, I/339; Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, Adelphi Terrace, (London 1907), s. 425.

18 es-Safedî, *el-Vâfi*, VII/59.

19 İbn Bessâm, *ez-Zahîre*, I/419; es-Safedî, *el-Vâfi*, VII/59; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, I/158.

20 İbn Bessâm, *ez-Zahîre*, I/419.

21 İbn Zeydün, *Divânu İbn Zeydün resâiluhu ahhârûhu şî'ru'l-melikeyn* (nâşirin girişi), s. 55.

22 ez-Zeyyât, *el-A'lâm*, s. 234, 240.

23 İbn Zeydün, *Divânu İbn Zeydün ve resâiluh* (nâşirin girişi), s. 85, 594; el-Mu'temid, 77. İbn Zeydün'un bu tarz şiirleri için bk. İbn Zeydün, *Divânu İbn Zeydün ve resâiluh*, s. 594-632.

24 ez-Zeyyât, *el-A'lâm*, s. 241; Er, "İbn Zeydün", s. 465.

İbn Zeydün'un, 167 şiirden oluşan bir divanı, sekiz risalesi ve günümüze ulaşmayan *et-Tebyîn fî hulefâi Benî Umeyye bi'l-Endelus* adlı bir tarih kitabı vardır. Bunun yanında Vellâde'yle bir görüşmesini tasvir ettiği iki sayfalık bir risalesi de bulunmaktadır.²⁵

1. Endülüste Sosyal Hayat

Endülüste birden fazla din, birden fazla dil ve birden fazla ırk vardır. Din olarak ise İslâmiyet, Hristiyanlık, Yahudilik ve az da olsa ateistlik vardır. Endülüste konuşulan yaygın diller Arapça, Latince ve İbranicedir. Endülüs halkı, etnik olarak iki temel gruptan oluşmaktadır. Bunlar, yerli halk ile fetihle beraber ve fetihten sonra dışarıdan gelen halktır. Yerli halk, İberler, Romalılar ve Vizigotlar'ın karışımından meydana gelen İspanyol halkı ile hem etnik hem dinî azınlık durumunda olan Yahudilerdir. Dışarıdan gelen halk ise Araplar, Berberiler, Saklebiler ve Sudanlılardır.²⁶

Araplar ve Berberiler, fethi beraber gerçekleştirip yarımadaya sonradan yerleşen gruplardır. Ülke yönetiminde bu grupların rolleri diğer halklara nazaran daha fazladır. Nüfus bakımından diğer gruplardan daha az olmalarına rağmen özellikle Valiler ve Endülüs Emevileri döneminde hâkimiyeti ellerinde tutanlar ise Araplardır. Berberiler ise Arapların izlediği politika sonucu Mulûku't-tavâif dönemine kadar yönetimde onlar kadar söz sahibi olamamışlardır. Mulûku't-tavâif döneminde ise Arapların merkezdeki otoritesi zayıflayınca bazı bölgelerde yönetimi ele geçirebilmişlerdir. Daha sonra ülkeye hâkim olan Murâbitlar ve Muvahhidler ise tamamen Berberi asıllıdır. Bunlardan sonra küçük bir devlet kuran Benî Ahmer Krallığı ise Araptır.²⁷

Saklebiler kavramı, önceleri Doğu Avrupa'dan getirilen Slav kökenli köleler için kullanılırken sonraları Avrupa'nın diğer bölgelerinden getirilen köleler için de kullanılmaya başlandı. Yahudi köle tacirleri ve korsanlar tarafından çocuk yaşta Endülüse getirilen Saklebiler, İslâmî terbiyeyle yetiştirilip azat edildikten sonra ordu başta olmak üzere devletin çeşitli kademelerinde görevlendirilmekteydi. Yönetimde zaman zaman rollerini artıran Saklebiler, Mulûku't-tavâif dönemindeki otorite boşluğundan yararlanarak Endülüslü'nün doğu bölgesini hâkimiyet altına aldılar.²⁸

Sudanlılar ise daha çok Endülüs Emevî döneminde Orta Afrika'dan getirilip yerleştirilen bir gruptur. Erkekleri genellikle orduda görevlendirilirken, kadınları da genellikle sarayın ve aristokrat ailelerin hizmetlerinde görevlendirilmiştir. Yönetimde fazla etkileri olmayan bu grup, otoritenin zayıfladığı durumlarda daha çok Berberiler tarafında yer almışlardır.²⁹

Yerli halk ise, fetihten sonra tedrici olarak İslamlaşma ve Araplaşma sürecine girmişlerdir. İslamlaşmış ve Araplaşmış olan ilk nesiller için "*musâlime*" kavramı kullanılırken sonraki nesiller için "*muvelledûn*" kavramı kullanılmıştır. Bunlar İslâm'a giren İspanyollar olarak da tarif edilmiştir. Özellikle I. Hişâm döneminde (172-180/788-796) İslâm'ın kucaklayıcı ve hoşgörü havasının daha fazla hissedilmesi sonucunda Hristiyan İspanyol halkın kitleler halinde İslâm'a girmesiyle Muvelledûn'un sayısı artmıştır. Miladi X. asra gelindiğinde Endülüste sayıca en fazla grup olan Berberileri geçmişlerdir. Buna paralel olarak idari

25 İbn Bessâm, *ez-Zahîre*, I/430-32.

26 Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*, TDV, (Ankara 2012), 17; Şahabettin Ergüven, "Anahatlarıyla XI. Yüzyılda Endülüste Sosyal Hayat", *İstem*, 7. Yıl, 14. Sayı, 2009, s. 145-153.

27 Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*, s. 17.

28 Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*, s. 21, 22.

29 Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*, s. 22.

ve sosyal hayatta daha etkin rol oynamaya başlamışlardır. I. Hakem'in tahta çıkışından (ö. 180/796), Emirlik döneminin sonuna kadar (ö. 318/929) bu etkinlikleri zirveye çıkmıştır. Bu dönemde, Araplarca ikinci sınıf muameleye tabi tutulmaları, kuzeydeki Hristiyan krallıkların tahrikleri, bazı hükümdarları dini yönden beğenmemeleri ve ağır vergi mükellefiyeti gibi sebeplerle çıkardıkları isyanlarla devleti dağılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmışlardır. Bu isyanlar Halife III. 'Abdurrahmân döneminde (300-350/912-961) tedrici olarak bastırılmış ve bundan sonra siyasi hayatta etkinlikleri tamamen kaybolmuştur. Nitekim merkezi otoritenin kalmadığı Mulûku'-t-tavâif döneminde dahi temel etnik unsurların hepsi bağımsızlıklarını ilan ederken Muvelledûn'a ait bağımsız bir bölgeden bahsedilmemiştir.³⁰

Endülüs coğrafyasında İslamiyeti kabul etmemelerine rağmen Arap-İslam kültürünün etkisine giren Hristiyan İspanyol halkı için ise "Muâhidler" ya da daha yaygın kullanımıyla "Musta'ribler (İspanyolca Mozarabs)" ismi kullanılmıştır.³¹ Zimmî statüsünde kabul edilmişlerdir. Özellikle halifelik döneminde devlet işlerinde önemli görevlerde bulunmuşlardır. Fakat Murâbitlar ve Muvahhidler döneminde yaşanan bazı olumsuz hadiselerden dolayı düşmanlarla işbirliği içerisine girmişlerdir. Bu da onların Müslümanlar için potansiyel bir tehlike olarak görülmelerine neden olmuştur. Bir kısmı Kuzey Afrika'ya sürülürken, büyük bir kısmı ise kuzeydeki Hristiyan krallıkları tarafından ele geçirilen değişik bölgelerde iskân edilmiştir. Az da olsa bazıları Müslümanlarla beraber dinî ve ekonomik haklarına dokunulmadan barış içinde yaşamaya devam etmiştir.³²

Yahudiler, dini ve etnik kimliklerini koruyan yerli halklardan biridir. Müslümanlar yarımadağa geldiğinde Yahudiler ekonomik ve siyasi haklarını tamamen kaybetmiş, köle statüsüne girmişlerdi. Fetihden sonra ellerinden alınan bu hakları geri verilmiş, daha sonra sahip oldukları statü sayesinde her alanda kendilerini geliştirmelerine imkân sağlanmıştır. Onlar da Hristiyanlar gibi zimmî statüsünde kabul edilmişlerdir. Bazı istisnai durumlar hariç İslam hâkimiyeti boyunca Müslümanlarla iyi ilişkiler içinde yaşamışlardır.³³

Endülüste "hâssa" ve "âmme" şeklinde iki ana zümre bulunmaktadır. Sivil ve askerî idareciler, kadılar, fakihler ve bazı Arap aristokrasisi "hâsse" zümresinden sayılmıştır. Kaynaklarda "âmme" sınıfını tarif edecek bir bilgi mevcut olmasa da esnaf, ilim talebeleri, köylüler ve işçiler bu zümreden sayılabilir. Durum bu olsa da sınıflar arasında belirgin bir sınır çizilmemiş, "âmme" sınıftan birçok kimse önemli vazifelerde bulunabilmiştir. Özellikle hâkim önünde ayrıcalıklı bir sınıftan söz edilmemiştir. Herkes eşit kabul edilmiştir.³⁴

2. İbn Zeydün'un Şiirinde Endülüs Sosyal Hayatı

Şairler, şiirlerini yazarken içinde bulunduğu toplumdan büyük çoğunlukla etkilenirler. Dolayısıyla onların, toplumun sosyal yaşantısını çoğu zaman şiirlerine yansıtmaları beklenir. Bu yönüyle şiir, genellikle sosyal hayatı yansıtan bir ayna konumundadır. Bu hususu İbn Zeydün'un şiirlerinde de görebilmekteyiz. Onun şiirlerinde Endülüs'ün ictimai yönlerine dair önemli izler görülmektedir. Kaynaklarda anlatılan Endülüs'ün sosyal hayatı ile İbn Zeydün'un, şiirlerinde yansıttığı sosyal hayat örtüşmektedir.

30 Watt, Cachia, a.g.e., s. 59; Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*, s. 21; Mehmet Özdemir, "Muvelledûn'un Endülüs Emevileri Döneminde Kültürel Hayattaki Yeri", *AÜİFD*, 34. Sayı, Ankara 1993, s. 175-208.

31 Watt, Cachia, a.g.e., s. 37.

32 Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*, s. 36-42.

33 Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*, s. 42-49.

34 Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*, s. 21-24.

2.1. Sosyal Zümreler

İbn Zeydün'un şiirlerinde hükümdar, vezir, kul, köle, cariye, efendi gibi sosyal tabakalara dair anlatımlar görülmektedir.

2.1.1. Hükümdar

İbn Zeydün, bir devlet adamı olarak edindiği tecrübelerden yola çıkarak şiirlerinde hükümdarların sahip olması gereken vasıflara işaret etmiştir. مُلِكٌ، مَوْلَى، زَعِيمٌ، مُتَقَلِّسٌ، فَقِيهٌ، كَاتِبٌ، قَبِيهٌ gibi unvanlarla onlara hitap ederken onların sahip olmaları gereken vasıflara bu terimlerle dikkat çekmiştir:

يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ، الَّذِي عَلَيَاؤُهُ - مَثَلٌ، تَنَاقُلُهُ اللَّيَالِي، سَائِرُ
أَنْتَ ابْنُ مَنْ مَجَدَ الْمُلُوكَ، فَإِنْ يَكُنْ - لِلْمَجْدِ عَيْنٌ، فَهُوَ مِنْهَا نَاطِرٌ³⁵

"Ey büyüklüğü dillere destan melik! Geceler nakleder o büyüklüğü herkese.
Sen, hükümdarlara şeref verenin evladısın. Şerefın olsaydı gözü, babanın olurdu o göz."

هُوَ الْمَلِكُ الْجَعْدُ، الَّذِي فِي ظِلَالِهِ - تَكْفُفُ صُرُوفِ الْحَادِثَاتِ وَتَضَرُّفُ
هُمَا يَزِينُ الدَّهْرَ مِنْهُ وَأَهْلُهُ؛ - مَلِكٌ فَقِيهٌ، كَاتِبٌ مُتَقَلِّسٌ³⁶

"Heybet ve satvet sahibi hükümdardır o. Gölgesinde engellenir felaketler ve çevrilir geri.
Alicenaptır, müzeyyen eyler zamanı ve insanları. Kavrayış sahibi bir sultandır. Kâtiptir ve felsefede derindir."

زَعِيمُ الدَّهَاءِ أَنْ تُصِيبَ، مِنَ الْعِدَا، - مَكَائِدُهُ مَا لَا تُصِيبُ الْجَحَافِلُ³⁷

"Düşman tuzaklarını bertaraf eder üstün zekasıyla, büyük ordular dahi baş edemez onun dahiyane yönetimiyle."

İbn Zeydün, bir Kurban Bayramı'nda İşbiliye emîri el-Mu'tazid'in bayramını tebrik ettiği bir şiirinde hükümdarın sarayı ve saraydaki bir töreni hakkında bazı ipuçları vermektedir:

وَعَدْنَا إِلَى الْقَصْرِ، الَّذِي هُوَ كَعَبَّةٍ - يُعَادِيهِ مَنَّا نَاطِرٌ، أَوْ مُطَرَّفٌ
فَإِذْ نَحْنُ طَالَعْنَا، وَالْأَفْقَى لَاسٍ - عَجَاجَتُهُ، وَالْأَرْضُ بِالْحَيْلِ تَرْجُفُ
رَأَيْنَاكَ فِي أَعْلَى الْمُصَلَّى، كَأَنَّمَا - تَطْلَعُ مِنْ مِحْرَابِ دَاوُدَ، يُوسُفُ³⁸

"Sarayına döndük senin, Kâbe'ye benzeyen. Erkenden koşar geliriz ona bakmaya ya da tavaf etmeye.

Toz bulutunun her tarafı kuşattığı bir ufukta ve yerin atlarla sarsıldığı bir durumda sarayı dikkatle bakarken,

Gördük seni namazgâhın en yüksek yerinde, Dâvûd'un mihrabından Yûsuf çıkıyor sanki."

35 İbn Zeydün, *Divânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 307.

36 İbn Zeydün, *Divânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 258.

37 İbn Zeydün, *Divânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 117.

38 İbn Zeydün, *Divânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 264.

Buna göre dönemin klasik hükümdar anlayışına uygun olarak hükümdarın sarayı vardır. Bayram töreni saray ve çevresinde yapılmaktadır. Tören esnasında sarayın etrafında atlı korumalar vardır. Hükümdar, misafirlerini sarayda, tahtında karşılamaktadır. Saray, manzarasıyla ve güzelliğiyle göz kamaştırmaktadır.

İbn Zeydûn'a göre hükümdar, öncelikle hâkimiyeti sağlayabilecek bir liderlik vasfına sahip olmalıdır. Zekasıyla hayran bırakmalı, düşmanların tuzaklarını bertaraf etmelidir. Derin bir anlayışa, iyi bir kavrama melekesine sahip olmalıdır. Hükümdar, bürokrasi işlerine hâkim bir devlet adamı olmalı ve engin bir düşünce adamı olmalıdır. Yine ona göre hükümdar, inançlı ve dinin hamisidir. Adil, âlim, cömert, yol gösteren, merhametli, şefkatli ve güzel ahlaklıdır. Kararlarında Allah'ın emir ve yasaklarını gözetmekte, O'na dayanmaktadır. Hükümdar, tebaasına karşı cömerttir, onlara ihsanı boldur. Gerekğinde suçlulara ve düşmanına karşı merhamet gösterir. Af dilediklerinde onları affeder, ancak yeri geldiğinde kararında tavizsiz, cesur ve korkusuzdur.³⁹

2.1.2. Vezir

İbn Zeydûn'un şiirlerinde vezir ise hükümdardan sonra gelir. Vezir, buna göre sınırını ve haddini bilmelidir. Hükümdardan bir emir aldığı anda, o emri herkesten önce kabul etmeli ve yine herkesten önce ona uymalıdır:

لَسْتُ مِنْ بَابَةِ الْمُلُوكِ أَبَا أَل - عَبَّاسٍ دَعَهُمْ فَشَانُهُمْ غَيْرُ شَانِكَ
مَا جَزَاءُ الْوَزِيرِ مِنْكَ، إِذَا أَحْ - تَصَّكَ، أَنْ تَسْتَمِرَّ فِي إِدْمَانِكَ
مُدَّ نَهَانًا، عَنِ الْمُدَامِ، انْتَهَيْنَا، - مَعَ أَنَّا نَعُدُّ مِنْ صِيبَانِكَ⁴⁰

"Hükümdar sınıfından değilsin ey Ebu'l-'Abbâs! Seviyeniz aynı değildir. Onların işine karışma.

Ne olur senin gibi vezirin cezası, seni seçkin yere getirdikleri halde içki içmeye devam edersen!

(Hükümdar) bize içkiyi yasaklar yasaklamaz bıraktık içmeyi. Öyle ki biz senin çocukların sayılırız."

İbn Zeydûn, bu beyitleri arkadaşı vezir Ebu'l-'Abbâs b. Hatim b. Zekvân'a (ö. 413/1022) hitap etmektedir. Hükümdarın içkiyi yasaklamasından rahatsızlık duyduğu anlaşılan arkadaşına, bu yasağa uyması için tavsiyede bulunmuştur. Ona bir vezir olduğunu unutmaması gerektiğini hatırlatmıştır. Burada yönetim hiyerarşisinde bir nevi vezirin konumuna ve tutumuna dair tavrını açıkça ortaya koymuştur.

2.1.3. Asker

İbn Zeydûn'a göre asker, koruma görevi olan sınıftır. Öncelikli görevi hükümdarı korumaktır. Asker güçlüdür ve daima düşmanları gözetler. Asker sınıfı için جَيْش، جُنْد، عَسْكَر kavramlarını kullanmıştır:

أَمَامَكَ، مَنْ حَفِظَ إِلَهِه، طَلِيعَةً - وَحَوْلَكَ، مَنْ آلَاَهُ، عَسْكَرٌ مَجْرُ⁴¹

"Senin önünde ilahi bir koruma kalkanı ve etrafında büyük bir ordu."

39 İbn Zeydûn, *Divânü İbn Zeydûn*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 90, 91, 74-76, 117, 161, 258, 307.

40 İbn Zeydûn, *Divânü İbn Zeydûn*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 161.

41 İbn Zeydûn, *Divânü İbn Zeydûn*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 98.

غَنِيٌّ، فَحَسُنَ الظَّنُّ بِاللَّهِ مَا لَهُ؛ - عَزِيزٌ، فَصْنَعُ اللَّهِ، مِنْ حَوْلِهِ، جُنْدٌ⁴²

“Ganidir hükümdar. Malı, Allah’a olan hüsnüzannıdır. Güçlüdür hükümdar. Etrafında-ki ordu, Allah’ın inayeti ve desteğidir.”

2.1.4. Kul, Köle

İbn Zeydün, hem hür hem köle için عَبْدٌ ve عَبِيدٌ kelimelerini kullanmıştır. Ancak bir hukuk terimi olarak köle manasında bir kullanımı olmamıştır. Gerçek efendi Allah’tır. Ancak hükümdarı ve sevgiliyi de mecâz yoluyla efendi olarak kabul etmiştir. Ona göre halk, kul; hükümdar, efendidir. Bu kul, hükümdarın rızasına, affına ve bol ihsanına muhtaçtır.⁴³ Âşık da sevgilinin kuludur. Onun tutsağıdır. Sevgili onu köleleştirmiştir. Bu da âşık için bir onur ve gurur kaynağıdır.⁴⁴

2.2. Hapis Hayatı

İbn Zeydün, hapisteyken yazdığı şiirlerde dönemin hapis şartları hakkında az da olsa malumat vermektedir. Hapiste eziyet görüldüğü, yazılan şikâyet mektuplarının adil bir ele ulaşmadığı, müfterilerin mahkeme kararlarını etkilediği, dolayısıyla hâkimlerin adil bir karar almadığı gibi mahkûmların maruz kaldığı sıkıntılar, İbn Zeydün’un şiirinde dönemin hapis hayatına dair ortaya çıkan tezahürlerdir.

تَوَى صَافِنًا فِي مَرْبَطِ الْهُونِ يَشْتَكِي، - بِتَضَاهِيهِ، مَا نَالَهُ مِنْ أَدَى الشَّكْلِ
أَفِي الْعَدْلِ أَنْ وَافْتَكَّ تَتْرَى رَسَائِلِي - فَلَمْ تَتْرَكْنِ وَضْعًا لَهَا فِي يَدَيَّ عَدْلٍ؟
أَأَنْ زَعَمَ الْوَاشُونَ مَا لَيْسَ مَزْعَمًا - تُعَذِّرُ فِي نَصْرِي وَتُعَذِّرُ فِي حَدْلِي؟⁴⁵

“Bir ayağı çukurda duruyor. Zillet içinde bağlandığı yerde halini bağıra bağıra şikâyet etmektedir

Adalet midir sana peş peşe gönderdiğim mektuplarımı adil bir ele vermemen?

Arabozucuların mesnetsiz iddiaları mı etkili oldu, yardım etmez oldun ve özür beklersin üstelik?”

أَقْصَبُ مِثْنَيْنِ خَمْسًا مِنَ الْإِيَّامِ، - نَاهِيكَ مِنْ عَذَابِ الْيَمِّ!
وَمُعْنَى مِنَ الصَّنَى بِهَنَاتٍ، - نَكَأْتُ بِالْكُلُومِ قَرَحَ الْكُلُومِ
سَقَمٌ لَا أُعَادُ فِيهِ وَفِي الْعَائِدِ - أَنْسُ يَفِي بِرِّءِ السَّقِيمِ⁴⁶

“Beş yüz gün sabır, ağır bir cezalandırma olarak yeterli değil midir, nezdinizde?

Ve musibetlerle sürekli yara alan bir hastalıktan yorgun.

Bir hastalık ki kimse ziyaret etmez beni. Halbuki ziyaretçi, hastaya teselli verir, ona iyileşme umudu olur.”

42 İbn Zeydün, *Dîvânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 92.

43 İbn Zeydün, *Dîvânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 422.

44 İbn Zeydün, *Dîvânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 412.

45 İbn Zeydün, *Dîvânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 47.

46 İbn Zeydün, *Dîvânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 57.

2.3. Eğlence Hayatı

İbn Zeydün, şiirlerinde gerek dostlarıyla gerek yâriyle geçirdiği günlerden bahsederken dönemin eğlence hayatına da değinmektedir. Buna göre şarap meclislerinde etrafta dostlar vardır. Genç kız ve erkeklerden oluşan güzel ve güler yüzlü sakiler, kadehlerle şarap dağıtırken, saz tellerinden çıkan nağmeler müdavimleri eğlendirmektedir. Kadehlerin ağzı, elma parçacıklarıyla süzgeçlenmiş haldedir. Böylece şarabı içenler, elma kokusunu ve tadını almaktadır. Sakiler, kadehleri avuçlarında sunmaktadırlar. Meclislerde, eğlencenin önemli unsurlarından çalgılar da vardır. Kimini eğlendirirken kimini de duygulandırmakta ve hüzünlendirmektedir.

فَكَمْ لِي فِيهَا مِنْ مَسَاءٍ وَإِصْبَاحٍ - يَكُلُّ غَزَالٍ مُشْرِقٍ الْوَجْهَ وَصَّاحٍ
يُقَدِّمُ أَفْوَاهَ الْكُوُسِ يَتَفَاحٍ - إِذَا طَلَعَتْ فِي رَاحِهِ أَنْجُمُ الرَّاحِ⁴⁷

“Nice sabahlarım ve akşamlarım oldu oralarda, parlak yüzlü ceylanla.
Kadehleri süzgeçliyor elmayla, avuçlarında belirince şarap yıldızları.”

لَا أَكُوُسُ الرَّاحِ تُبْدِي مِنْ شَمَائِلِنَا - سَيِّمَا اِزْتِيَا حِ، وَلَا الْأَوْتَارُ تُلْهِمُنَا⁴⁸

“Ne yüzümüzde ortaya çıkarır neşemizi şarap kadehleri. Ne de eğlendirir bizleri çalgı telleri.”

Eğlence hayatında dini bayramların yeri büyüktür. Şair, Ramazan ve Kurban bayramlarından bahsetmiştir. Bayramlarda insanların eğlendiğini ve mutlu olduklarını düşünmektedir. Bundan dolayı, şiirlerinde her güzel ve mutlu günü bayram günlerine benzetmiştir.⁴⁹

2.4. Giyim, Kuşam, Ziyet

Şair, giyim, kuşam ve ziyet unsurlarını daha çok kadın için kullanmaktadır. Kadınlar, zarafet için düz ve uzun elbiselerden oluşan şal, hırka, yelek gibi üstlükler giyer. Bu elbiseler, genellikle uzun olduğu için yerde sürüklenir. Bazen elbisenin ucundan tutup hafif kaldırarak yürürler. Bu da yürüyüşlerine bir kibarlık katmaktadır. Elbise yeni (elbisenin kol bölümü) geniştir ve koku genellikle buraya sürülür. İbn Zeydün’un şiirlerinde kadınların peçe, şal/atkı, ince ve daha çok geceleri giyilen elbise, ipekten bir üst giysi başka giysilerinden de bahsedilmiştir.

İbn Zeydün, hükümdarların giydiği bazı kıyafetlerden de bahsetmiştir. Bir beyitte hükümdarı teselli ederken mecâzen ihsanı ve saadeti bir kıyafet olarak giymesini söylemiştir. Bu kıyafet isimleri, üst elbise olarak giyilen bol genişlikte رداء ve yine üst elbise ve ipekten bir giysi olan ملاءdır.⁵⁰

Kına eli (الْكُفُّ الْخَضِيبُ), sürmeli gözler (جُفُونٌ كُجَلَنَ), gerdanlıktaki inciler (نُومُ الْقَلَائِدِ), küpe (لَبَنُوبٌ), bilezik (سَوَارٍ), halhal (خَلْخَالٌ) ve dövme (وَسْمٌ) gibi kadının başka süsleri de vardır:

وَلَدَيْكَ، أَمْثَالُ النُّجُومِ، فَلَا تَدِي، - أَلِفْتُ سَمَاءَ كِ لَبَنَةٍ وَتَرَبَّنَا
لِيَنْبُ عَنِ الْجَوَزَاءِ قُرْطُكِ كُلَّمَا - جَدَحَتْ، تَحْتُ جَنَاحِهَا تَغْرِيبَا

47 İbn Zeydün, *Divānu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 476.

48 İbn Zeydün, *Divānu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 392.

49 İbn Zeydün, *Divānu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 232, 262-263.

50 İbn Zeydün, *Divānu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 293.

وَإِذَا الْوِشَاحُ تَعَرَّضَتْ أَثْنَاوُهُ، - طَلَعَتْ ثُرَيَّا لَمْ تَكُنْ لِتَغْيِيَا
وَلَطَالَمَا أَبْدَيْتِ، إِذْ حَيَّتِنَا- كَفًّا، هِيَ الْكَفُّ الْخَضِيبُ، خَضِيبًا⁵¹

“Sende gerdanlık var yıldızlar misali. Yakışmış semâna: göğsüne ve boynuna.

Meyledince batıya İkizler burcu, yerine geçsin küpen.

Görününce ardından, incilerle süslü şalın, Süreyya çıkar ve batmaz bir daha.”

2.5. Güzel Koku, Temizlik

Güzel kokuyu Endülüs toplumunun her kesimi kullanırdı. Aynı şekilde temizlik de Endülüs medeniyetinin temel özelliklerindendir.⁵² İbn Zeydün'un şiirlerinde de Endülüs toplumunun temizlik ve güzel koku alışkanlığıyla örtüşen işaretler görülmektedir. Nitekim diş fırçalama ve hamam gibi temizlikte önemli yere sahip hususlara değinildiği gibi güzel kokulardan misk, anber ve buhur kavramları çokça geçmektedir. Sevgiliyi yâd ederken güzel kokusunu da hatırlamaktadır. Hükümdara yaklaşmayı ise buhura yaklaşılmaya benzetererek onun, etrafından kopuk değil, herkesin ulaşmak ve yakınlaşmak istediği bir kişiliğe sahip olmasına vurgu yapmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde ifade edilen bu yaklaşıma örnekler mevcuttur:

شَمَائِلُ، تُهَجِّرُ عَنْهَا الشَّمُولُ؛ - وَتُجَفَى لَهَا مُشْجِيَاتُ النَّعَمِ
عَلَى الرُّوضِ مِنْهَا رَوَاءُ يَرُوقُ؛ - وَفِي الْمِسْكِ طِيبٌ أَرِيحُ يُشَمُّ⁵³

“Huyları var, soğuk içkiden, nağmelerden müstağni.

Bahçelere sirayet etmiş bu huylar, güzel manzara şeklinde. Miskte de kokusu var bu huyların.”

رِضَاكَ لَنَا، قَبْلَ الطَّهْوَرِ، مُطَهَّرُ؛ - وَقُرْبِكَ، مِنْ دُونِ الْبُخُورِ، مُعَطَّرُ
وَلَوْ لَمْ يَكُنْ طِيبٌ لَأَغْنَتْ حَفَاوَهُ - تَمَسَّكَ مِنْهَا حَالَنَا، وَتُعَبِّرُ⁵⁴

“Bizden razı olman kâfidir bize. Gerek yok başka bir temizleyiciye. Bize yakın olman yeterlidir. Gerek buhurun kokusuna.

Bir güler yüz, müstağni kılar bizi miskten de anberden de.”

مَسَاعٍ أَجَدَّتْ زِينَةَ الْأَرْضِ، فَالْحَصَى - لَالِي نَثْرُ، وَالْثَرَى عَنِّي وَرْدُ
لَدَى زَهْرَاتِ الرُّوضِ عَنْهَا بِشَارَةٌ - وَفِي تَفْحَاتِ الْمِسْكِ، مِنْ طِيبِهَا، وَقْدُ⁵⁵

“Süsledi yeniden dünyayı, onun gayretleri. Saçılan incilere dönüştü çakıl taşları. Toprak da gül anberine.

Ondan alır güzelliğini bahçe çiçekleri ve ondan alır misk, güzel kokusunu.”

51 İbn Zeydün, *Dîvânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 22-23.

52 Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Kültür ve Edebiyat)*, s. 60.

53 İbn Zeydün, *Dîvânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 194.

54 İbn Zeydün, *Dîvânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 279.

55 İbn Zeydün, *Dîvânu İbn Zeydün*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), s. 194.

Sonuç

Sonuç olarak İbn Zeydûn'un şiirlerinde, sosyal zümreler, eğlence hayatı, hapis hayatı, temizlik, giyim-kuşam, güzel koku gibi Endülüs'ün sosyal hayatına taalluk eden birçok konuya rastlanmıştır. Onun şiirlerinde yansıttığı sosyal hayat, tarih kitaplarında ortaya konan Endülüs'ün sosyal hayatıyla örtüşmektedir.

Kaynakça

- 'Abdul'azîm, 'Alî (1953). *İbn Zeydûn*, Kahire: Dâru'l-ma'ârif.
- Adler, G. J. (1867). *The Arabs Of Spain*, Newyork: Wynkoop&Hallenbeck Yayınları.
- Bûzeyne, Muhammed (1995). *Nûniyyetu İbn Zeydûn ve mu'âradâtuha*, Tunus: Menşûrâtü Muhammed Bûzeyne
- Câde Hasan, Hasan (1955). *İbn Zeydûn*, Kahire: el-Matba'atu'l-muniriyye
- Cour, August, "İbn Zeydûn", *İA*, 5/2. Cilt, MEB., Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir 1997.
- Dayf, Şevkî, *İbn Zeydûn*, 12. Baskı, Dâru'l-ma'ârif, Kahire 1953.
- Er, Rahmi, "İbn Zeydûn", *DİA*, TDV, İstanbul 1999, XX/464-466.
- Hâfız, Rakîk (2003). *el-Gazel fî Dîvânî İbn Zeydûn*, Sâmîd Yayınları.
- Hıdır, Fevzî (2004). *Anâsîru'l-ibdâi'l-fennî fî şi'ri İbn Zeydûn*, Kuveyt: Muessesetu Câizetu 'Abdul'azîz Sa'ûd el-Babteyn.
- el-Hurr, 'Abdulmecîd (1992). *İbn Zeydûn şâ'iru'l-îşki ve'l-hanîn*, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-îlmiyye.
- İbn Bessâm, Ebu'l-Hasan 'Alî eş-Şenterîni (1997). *ez-Zahîre fî mehâsini ehli'l-Cezîre* (I-VIII), İhsân 'Abbâs (Thk.), Beyrut: Dâru's-sakâfe.
- İbn Beşkuvâl, Ebu'l-Kâsım Haleb b. 'Abdulmelik (1994). *es-Sila*, Ebû Usâme 'İzzet el-'Attâr el-Huseynî (Neşr.), 2. Baskı, Kahire: Mektebetu'l-Hânicî.
- İbn Hâkân, Ebû Nasr el-Feth b. Muhammed (1989). *Kalâidu'l-îkyân ve mahâsinu'l-a'yân*, Huseyn Yûsuf Haryûş (Thk.), Zarkâ: Mektebetu'l-menâr.
- İbn Hâkân, Ebû Nasr el-Feth (1983). *Matmahu'l-enfus ve mesrahu't-te'ennus fî mulahi ehli'l-Endelus*, Muhammed 'Alî Şevâbike (Thk.), Beyrut: Dâru 'Âmmâr ve Muessesetu'r-risâle.
- İbn Hallikân, Ebu'l-'Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zemân* (I-VIII), İhsân 'Abbâs (Thk.), Beyrut: Dâru Sâdır.
- İbn Nubâte, Ebû Bekr Cemaluddîn Muhammed el-Mısrî (1987). *Serhu'l-uyûn fî şerhi risâleti İbn Zeydûn*, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm (Thk.), Beyrut: el-Mektebetu'l-'asriyye.
- İbn Zeydûn, Ebu'l-Velîd Ahmed b. 'Abdillâh (1932). *Dîvânu İbn Zeydûn resâiluhu ahabâruhu şi'ru'l-melikeyn* Kâmil Kîlânî, 'Abdurrahmân Halîfe (Thk.), Mısır: Mustafâ el-Bâbâ el-Halebî ve evlâduh.
- İbn Zeydûn, Ebu'l-Velîd Ahmed b. 'Abdillâh (1957). *Dîvânu İbn Zeydûn ve resâiluhu*, 'Alî 'Abdul'azîm (Thk.), Kahire: Dâru Nahdati Misra.
- İbn Zeydûn, Ebu'l-Velîd Ahmed b. 'Abdillâh (1990). *Dîvânu İbn Zeydûn*, Hannâ el-Fâhûrî (Thk.), Beyrut: Dâru'l-ceyl.
- İbn Zeydûn, Ebu'l-Velîd Ahmed b. 'Abdillâh (1994). *Dîvânu İbn Zeydûn*, Ferhât Yusuf (Thk.), 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-kutubu'l-'Arabîyye.
- el-Makkârî, Ebu'l-'Abbâs Ahmed et-Tilimsânî (1968). *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelusi'r-ratib* (I-XVI), İhsân 'Abbâs (Thk.), Beyrut: Dâru Sâdır.
- el-Merrâkuşî, Ebu'l-'Abbâs Ahmed (1983). *el-Beyânu'l-muğrib fî ahabârî'l-Endelusi ve'l-Magrib* (I-III), Levi Provençal ve C.S. Kûlân (Thk.) 3. Baskı, Beyrut: Dâru's-sakâfe.

- Özay, İbrahim, “İbn Zeydün’un Nûniyyesi”, *Nüşa*, 9. Sayı, 3. Yıl, Ankara 2003, s. 97-109.
- Özdemir, Mehmet (2012). *Endülüslü Müslümanları (Kültür ve Medeniyet)*, Ankara: TDV Yayınları.
- Özdemir, Mehmet (2010). *Endülüslü Müslümanları (Siyasi Tarih)*, 3. Baskı, Ankara: TDV Yayınları.
- es-Safedi, Salâhuddin Halil b. Aybek, *el-Vâfi bi'l-vefeyât* (I-XXX), Ahmed el-Arnâût, Turki Mustafâ (Thk.), Dâru ihyâi't-turâsi'l-'Arabî.
- es-Safedi, Salâhuddin Halil b. Aybek (1909). *Tamâmu'l-mutûn fî şerhi risâleti İbn Zeydün*, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm (Thk.), Bağdat: Matba'atu'l-vilâye
- Şerâre, 'Abdullatif (1988). *Ebu'l-Velid İbn Zedyûn*, Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-'âlemiyye.
- Toprak, Mehmet Faruk, “Endülüslü Şiirine Genel Bakış”, *AÜDTCFD*, 1. Sayı, 32. Cilt, Ankara 1988, s.157-175.
- ez-Zirikli, Hayruddin (2002). *el-A'lâm* (I-VIII), 15. Baskı, Beyrut: Dâru'l-'ilim li'l-melâyîn.